

MARTONYI JÁNOS
tajolo@hetivalasz.hu

HOGYAN TOVÁBB, EURÓPA?

1954. augusztus 30-át írunk. A francia Nemzetgyűlés elhúzódozó vita után sine die elnapolja a Európai Védelmi Közösségre vonatkozó szerződés ratifikációját, és ezzel az 1952 májusában Franciaország által kezdeményezett és 1952 szeptemberétől ténylegesen alkalmazott szerződés ügye végképp elbukik. Ugyanez történik az Európai Politikai Közösség statútumával, amely többek között közös külpolitikát, közösségi szintű adózást és közös piacot irányoz elő. Az esemény általános megdöbbenést vált ki, hiszen a gondolat éppen a francia külpolitikától származott, és fő célja (Nyugat-) Németország bevonása volt a nyugati szövetségi rendszerbe és az induló európai integrációs folyamatba. A Nemzetgyűlés döntésének hátterében egy sajátos koalíció, nevezetesen az akkor nagyon erős francia kommunisták és a gaulle-isták eseti összefogása állott. Mindkét politikai erő – gyökeresen eltérő okokból – úgy döntött, hogy nem támogatja az európai politikai egység megteremtését. A Francia Kommunista Párt követte a Szovjetunió utasítását, amely egyébként is óriási nyomást gyakorolt a franciákra a szerződés ejtése végett, a gaulle-isták pedig megmutatták önállóságukat az Egyesült Államokkal szemben, amely szintén nyomást gyakorolt – a szerződés ratifikálásáért. A francia kezdeményezés és az elképzelésnek a franciák által történt megbuktatása között per-

” Európa összességében gyengébb lesz, és kevésbé fogja tudni hallatni hangját a globális szintén. ”

sze történt egy-két dolog, például meghalt *Sztálin*, Koreában fegyverszünetet kötöttek, és ugyancsak 1954 augusztusában a francia hadsereg Indokínában, Dien-Bien-Phunál megsemmisítő vereséget szenvedett. Európa mindkét felén nagy volt az elkeseredés, ami a keleti felét illeti, erről gyermekkori emlékeim élénken élnek bennem. Úgy tűnt, hogy az európai egység megteremtésének és ezzel a Nyugat megerősítésének a gondolata zsákutcába került, a politikai rövidlátás, a pártok és a politikusok szempontjai előtérbe kerültek a nyugati demokráciák értékeinek védelmével és az európai egység megteremtéséhez fűződő stratégiai érdekekkel szemben.

Mindez ma már történelem. Vagy mégsem? Mielőtt az 1954. augusztus 30-a és 2005. május 29-e közötti párhuzamok felett búsonganánk, nem árt felidézni, hogy mindössze néhány hónappal a Nemzetgyűlés döntését és az általános európai döbbenetet követően megszületett a Benelux-memorandum, és ezzel megindult a gazdasági integráció megállíthatatlan, fokozatosan és folyamatosan erősödő, bővülő, alapjában véve hihetetlenül sikeres folyamata. Az egységes Európa hívei ugyanis nem adták fel, de megértették,

hogy az adott történelmi helyzetben alapvetően másra van szükség, mást tud befogadni a politika és a közvélemény, ezért meg kell újítani a gondolkodást, és a már létező sikeres elemekre (Szén- és Acélközösség) építve kell megteremteni azokat az alapokat, amelyekből később megvalósítható az eredeti álom, az európai egység.

A 2005. május 29-i népszavazás kimenetelének okairól már sok szó esett és még sok szó fog esni. A részletesebb elemzésre ezúttal nincs hely és idő, de egy pillantást megérdemel a „nem” szavazatok mögötti koalíció sajátos összetétele. Franciaországban hagyományosan Európa ellen szavaz a mindenkori szélsőbaloldal, a kommunisták, a szélsőjobb és a jobboldal – erős kisebbségben lévő – szuverenista csoportja. Az eddig összességében is kisebbségben lévő politikai erők most új támogatót kaptak: a nemre szavazott a jelek szerint a szocialista választók nagy többsége. Látható, hogy e koalíciót az alkotmány szerződés ellenzésén túl semmi sem fűzi egybe, hacsak az nem, hogy a politikai színpék szélei ismét találkoztak. Munkáltak persze az etatista, centralista, jakobinus-republikánus hagyományok, az antiglobalista és piacellenes indulatok, az Európa újraegyesítéséből eredő kirekesztő félelmek, és mindezek ma viszonylag könnyen fordíthatók Európa-ellenes érzelmekké. Hogy e koalíció egyes tényezői mit akartak és akarnak az alkotmány szerződés helyébe tenni, nem tudjuk, és valószínűleg sohasem fogjuk megtudni. Javaslatok nem voltak, csak szembenállás, amelynek okai nagyon alapos és mélyreható elemzést igényelnek. Mint mindig, ez alkalommal is nagy szerepet játszottak a véletlenszerű, például egyes politikusok személyes ambícióival kapcsolatos tényezők, de mindezek nem juthattak volna meghatározó szerephez, ha nem állt volna készen a személyes megfontolások sarkallta nézetek befogadására alkalmas közeg, általános hangulat. Egyszerű lenne mindezt a jelenlegi kormány gazdaság- és társadalompolitikájának felróni, de sajnos többről van szó. Az európai egység mást jelent ma, mint több mint fél évszázaddal ezelőtt. A siker nemcsak vonz, hanem taszít és bizalmatlanságot is kelthet, a valóság nyelvi átrajzolása az európai integráció területén is veszélyes (talán nem kellett volna alkotmánynak nevezni azt, ami valójában, különösen a szigorú jogi felfogás szerint, nem az), és nem lett volna szabad engedni, hogy a kezdetben hatalmas tekintélyt élvező európai intézményeknek a szakmai és erkölcsi erejéből jórészt a hatalom gyakorlása és az azzal történő finom, alig érzékelhető visszaélés lehetősége maradjon. (Az sem lett volna hátrány, ha a nyugat-európai polgárt időben tájékoztatták volna a bővítés, tehát újraegyesítés lényegéről, hiszen könnyebb megijeszteni és megtéveszteni azt az átlagpolgárt, aki a csatlakozó országok közül jó esetben kettőt-hármat tud felsorolni.)

Mindennek és még sok minden másnak az eredménye az az identitásválság, amely messze túlnő Franciaország határain, és nem magyarázható egyetlen tagállam belpolitikai

helyzetével, gazdasági és szociális körülményeivel. A véletlen a szó igazi értelmében véve sohasem véletlen, és az irracionálisnak is van racionális magyarázata. Európa most kapott egy lehetőséget, hogy megvizsgálja önmagát, eddigi sikereit, kudarcait, és tanuljon a válságból, hiszen eddig is átélt már válságokat, és mindig túl tudott lépni a kríziseken, fordulópontokon.

A következményeket persze nem szabad kisebbiteni, mert azok a globális rendszer alakulása szempontjából is súlyosak. Az, hogy Franciaország súlya az Európai Unión belül csökkenni fog, és feltehetően megindul egy lassú folyamat közép-európai irányba, melyben a német–közép-európai (ezen belül különösen lengyel) együttműködés erősödő szerepet kaphat, végül is Franciaország gondja, és az integráció ettől még új lendületet is kaphat. Európa összességében gyengébb lesz, és kevésbé fogja tudni hallatni hangját a globális szinten. Kisebbségre a szerepe a globális rendszerek emberségesebbé tételére elsősorban hivatott univerzális szabályozások megteremtésében, ami sokunk véleménye szerint Európa elsődleges küldetése kellene hogy legyen. Ettől még a világ lehet sikeres, különösen az ázsiai régiókban, kérdés, hogy nem lesz-e valamivel szegényebb, főként ami a mi több ezer éves civilizációnk értékeit és az azokra épülő normák érvényesülését illeti. (Igaz ugyan, hogy már csak „főls óvatosságból” is bölcsébb lett volna ezeknek az értékeknek a forrására és magára az értékrendre az alkotmánytervezésben is hivatkozni.)

Az is kétségtelen, hogy egy időre valószínűleg megakadt az az építkezés, amely túllép egyrészt a homogén, centralizált, mindenható, területileg meghatározott és abszolút szuverenitással rendelkező állam eszméjén, másrészt pedig az emberi jogoknak az egyén jogaira történő korlátozásán, és továbbhalad a közösségi jogok elismerésének, a területiség és a centralizáció oldásának, a közösségi önrendelkezés és autonómia elismerésének, a valószínű szubszidiaritás megvalósításának és mindezen keresztül a demokratikus értékek minőségi megújításának az irányában.

A különböző „válságforgatókönyvekről” nem érdemes elmélkedni, hiszen a megoldást sohasem a felszínen, hanem mindig mélyebben, a lényegre illetően kell keresni. A lényeg pedig az, hogy Európával szembeni kihívások továbbra is fennállnak és az elkövetkezendő években erősödni fognak. A legsúlyosabb változatlanul a demográfiai kihívás, a várható népességszaporodás, a bevándorlás ebből fakadó feltétlen igénye. Mindez szorosan összefügg a másik nagy, megoldatlan kihívással, a versenyképesség kérdésével, hiszen egy csökkenő és öregedő, értékeiben és önmagában nem bízó népesség nehezen tudja a versenyt felvenni a világ más részeivel, és ezen a pártkongresszusokat megszégyenítő grandiózus célkitűzések meghirdetése nem fog változtatni. Változatlanul előttünk áll az integráció intézményi és jogi rendszerének a kihívása, amelynek éppen az alkotmánytervezés kívánt – az adott helyzetben ésszerű kompromisszumokra épülő módon – megfelelni. Az európai integrációs folyamatnak legalább e három kihívásra kellene választ adnia, hiszen ha ez nem történik meg, akkor az okok következményekké is válnak, és a folyamat, sőt maga a kontinens egyszerre kerülhet politikai, gazdasági, intézményi, sőt kulturális és morális válságba. Ezek az igazi kérdések, és mindehhez képest az alkotmánytervezés sorsa is másodlagos, annak ellenére, hogy elfogadása áttekinthetőbbé, érthetőbbé, intézményi és jogi szempontból működőképesebbé, sőt valószínűleg demokratikusabbá is tette volna az európai építkezés folyamatát.

Az alapító atyák meg tudták újítani az európai egység megteremtésére irányuló gondolkodást a francia nemzetgyűlésbeli kudarc után. Reálisan és kreatívan gondolkodtak és építettek a már elért eredményekre. A római szerződésben például az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó párizsi szerződés intézményrendszerét vették alapul, és igazodva a piac időközbeni erősödéséhez, a nyugat-európai gazdaságok meginduló lendületéhez, lényegesen csökkentették a hatósági, alá-fölérendeltségre épülő szabályozási elemeket. Egy pillanatra sem tévesztették szem elől a végcélt, a „finalité politique” továbbra is azt jelentette, hogy egyszer meg kell valósulnia a politikailag is egységes, értékeit és érdekeit hatékonyan követő és érvényesítő, erős Európának. Mi hát akkor most a megfelelő út?

” Mindennek és még sok minden másnak az eredménye az az identitásválság, amely messze túlnő Franciaország határain. ”

Valószínűleg tudomásul kell venni, hogy nem lesz alkotmánytervezés. Ez feltehetően a holland népszavazás eredményével egyértelművé válik. Be kell látni, hogy ez a program nem sikerült, és más irányban kell keresni a megoldást.

Mindenekelőtt az alkotmánytervezés pozitív elemeit figyelembe véve módosítani kell a jelenlegi alapszerződést. Egyesíteni kell a pilléreket, áttekinthetőbbé kell tenni az intézményrendszert, meg kell újítani és szintén egyszerűsíteni kell a jogforrások rendszerét. Meg kell találni azokat a területeket, ahol az európai építkezés eddig is nagyon sikeres volt, ez pedig alapvetően a gazdasági integráció és az ezt szolgáló jogi szabályozás és jogi kultúra területe. Folytatni kell a gazdasági-társadalmi modellről szóló vitákat, és el kell fogadni, hogy Európában a történelmi és politikai hagyományok egyaránt azt indokolják, hogy egymással párhuzamosan és egymással versengve különböző gazdasági-szociális modellek létezzenek, ami nem érinti az alapvető értékek azonosságát. A klasszikus, majd neoliberalis szabadpiac, a rajnai szociális piacgazdaság és az állam erőteljesebb szerepére építő hagyományos colbert-i modell más formában, de továbbra is él az európai gondolkodásban, sőt egyes esetekben a politikai ideológiák és pártérdekek tovább élezzik az eredeti modellek eltéréséből fakadó különbségeket. El kell fogadni, hogy egyik modell sem válhat Európában kizárólagossá, ezen a területen is be kell látni, hogy Európa hagyománya, ereje és jövője a sokszínűségben, a színek közötti párbeszédben, versengésben és együttműködésben rejlik.

Ezt a vitát folytatni kell a politikai intézményrendszer tekintetében is, Európa küldetése nemcsak a globális rendszer emberibbé és igazságosabbá tételében, hanem valószínűleg a tömegdemokrácia intézményrendszerének megújításában is áll. A válságtól egyre jobban elrugaskodó jelszavak, a politikai kommunikáció és marketing egyre nagyobb szerepe, a média világának általános színvonalcsökkenése nem fogja elősegíteni a demokrácia megújítását. Európának mindezekelőtt értékekre van szüksége, valamint arra, hogy megújítsa az emberi jogokról vallott felfogását is, lássa be, hogy a korszerű társadalom csak a szubszidiaritás valószínű érvényesülése mellett működtethető demokratikusan, az ember nemcsak egyén, hanem személyiség is, személyiséget pedig valamely közösséghez tartozás útján nyeri el és valószínűleg meg. Nem lesz könnyű a megújulás, de talán nem lesz szükség ehhez ötven esztendőre.